

AFET VE DAYANIKLILIK

Afet, sözlüklerde “insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar ortaya çıkaran, insanın normal yaşantısını ve eylemlerini durduracak veya kesintiye uğratacak, imkânların yetersiz kaldığı olaylar” olarak tanımlanıyor.

Prof. Dr. Hasan Bacanlı

İnsan merkezli bir tanım bu. Bu tanımdan çıkardığımız, insanların çaresiz ve yetersiz kalmalarına yol açması. Tanımlarda öne çıkan başka bir özellik ise daha çok ekolojik olduğuna vurgu yapılması. İnsanlar genellikle doğanın normal düzeninin dışında meydana gelen ve hem doğayı hem de insanları alışılmış düzenden ayıran olaylar için afet adını veriyorlar.

Afetlerin nedeni ile ilgili durum biraz daha karışık. Bazı afetlerin doğal olarak oluştuğunu ama bazılarının insanların davranışlarının sonucunda ortaya çıktığını düşünme eğilimi hakim. Buyüzden “doğal afet” diye bir terim var.

Demek ki doğal olmayan afetler de var. Bu tür afetlere iklim değişikliği, nükleer kazalar veya maden kazaları örnek verilebilir. Bazı kaynaklar bu tür kazalar için yapay afet terimini kullanmayı tercih ediyor. Bu afetler insanın yaptığı işler sonucunda doğada meydana gelen dengesizliğin ve uyumsuzluğun bir yansımasıdır.

Eğer çaresizliğin arkasında birilerinin ihmal veya istismarı olduğu düşünülürse, fatura bu kişilere çıkarılıyor. İnsanların olası afetlere karşı önlem almamaları da bir ihmal olarak görülüyor. Hatta bazı kişiler önlem aldıklarını iddia edip insanları kandırdıklarında istismar etmiş oluyorlar. Bu yüzden depreme dayanıklı diyerek daire satışı yapan kişi insanları yanlış bilgilendirmiş ve onları kandırmış oluyor. İhmal, yapılması gerekenin yapılmaması olarak görülebilir, istismar ise yapılmaması gerekenin yapılması olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden istismar daha büyük bir suçtur.

Afet doğanın doğal düzenini bozduğu gibi,

1 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı.

"Afet doğanın doğal düzenini bozduğu gibi, sonucu olan çaresizlik ve güçsüzlük duyguları da insanın ruhsal düzenini bozar."

sonucu olan çaresizlik ve güçsüzlük duyguları da insanın ruhsal düzenini bozar. İhmal ve istismar durumunda insanlar davranışlarından sorumlu tutulurken, çaresizlik ve güçsüzlük durumunda insanlar davranışlarından sorumlu tutulmazlar. Bu yüzden afet durumlarında insanlara taşkınlık yapmamaları, telaşlarını kontrol etmeleri, tahriklere kapılmamaları, talimat ve açıklamalara uymaları telkin edilir. Çünkü böyle bir durumda insanlar yönlendirilmeye ve tahrik edilmeye açık hale gelirler. Depremzedeler birileri veya bir şeyler hakkında taşkınlık yaptıklarında sorumlu

olmazlar, ama evi depreme dayanıklı yapmayan müteahhit yaptıklarından dolayı sorumlu tutulur. Çoğu zaman bu “sorumlu tutulma”nın amacı gerçek sorumluluk değil, insanların duygularına boşalma imkanı sağlamaktır. Birilerinin sorumlu oldukları gerekçesiyle tutuklanması ve başkalarının da “nasılsa birkaç ay sonra serbest kalır” diye düşünmelerinin

nedeni budur. Yetkililer insanların bir miktar rahatlamasını sağlayabilmek için “günah keçisi” bulmak zorundadırlar. Deprem durumunda da en uygun günah keçisi müteahhittir. Bu ifadeden müteahhidin sorumlu olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Tam tersine müteahhit ile birlikte başka sorumluların da olması gerektiğini anlamak gerekir. Söz gelimi bazı kamu kurum ve kuruluşlarının binaları da yıkıldığı halde kimse onların müteahhitleri peşine düşmez. Bu durumlar afetin sosyal taraflarıdır. Psikolojik taraftan baktığımızda ise insanın evrimini gözden geçirmek gerekir.

İnsan yapı olarak güçsüzdür, çaresizdir. Canlılar arasında en uzun çocukluk dönemi yaşayan canlı insandır. İnsan yavrusunun hem başkaları

tarafından “bakılması” hem de “korunması” gerekir. Bu durum insanın sosyal bir varlık olmasının nedenlerinden biri olarak gösterilir. Yetişkin toplumunda ise güçsüzlük duygusu birliktelik ve ilişkililik ile aşılmaya çalışılır. Başkalarıyla birlikte hareket eden ve başkalarıyla ilişkiler içinde olan kişiler kendilerini daha güçlü hissederler. Evrimci psikologların açıklamalarıyla, bugünkü insanlar geçmişte iş birliği yapmış, topluluk içinde yer alarak kendini güçlü hissetmiş insanların torunlarıdır. Günümüzde insan gücün birliktelikten geldiğini bilmektedir ve yaşamaktadır. Bu yüzden insanlar afet gibi durumlarda daha fazla birliktelik duygusu yaşamak isterler. Hem afete maruz kalanlar başkalarının yanlarında olduğunu hissetmek isterler, hem de diğerleri onların yanında olmaya çalışırlar.

Bazılarının travma, kayıp, afet gibi sıkıntılı durumlar karşısında daha kolay toparlanabilmeleri, yeniden önceki durumlarına geri dönebilmeleri (psikolojik) dayanıklılık olarak kavramlaştırılmıştır. Dayanıklılık stresli yaşam olayları karşısında bir direnç ve dayanma sağlayan bir kişilik özelliği olarak görülmektedir. Kavram henüz kuramsallaştırılmamış ise de dayanıklılık sağlayan faktörler konusunda literatür bir sonuca varmış gibidir. Aile desteği insanların dayanıklılığını artırır. Ayrıca kişisel özellikler de dayanıklılığın kaynağı olarak değerlendirilebilir. Sabır, iyimserlik, azim gibi bazı kişilik özellikleri insanların dayanıklılığını artırmaktadır. Ayrıca dış destek sistemleri olarak adlandırılan sosyal çevre, iş arkadaşları gibi faktörler de bireylerin dayanıklılığını artırır. İyi bir aile uyumu ve desteği, uygun kişilik özellikleri ve yeterli dış desteğe sahip olan kişiler stresli durumlarla daha kolay başa çıkabilmektedirler. Deprem gibi afet zamanlarında insanların birbirlerine yardım etmeye çalışmaları dış destek olarak insanları daha dayanıklı hale getirir.

Bireylerin dayanıklılığı kadar başka dayanıklılık kavramlarından da söz edilebilir. Binaların dayanıklılığı gibi fiziksel dayanıklılık kavramlarından afet dayanıklılığı gibi toplumsal kavramlara kadar geniş bir yelpazede dayanıklılık

kavramıyla karşılaşıyoruz. Afet dayanıklılığı bireylerin ötesinde toplum ve topluluklar için kullanılan bir kavramdır ve “bireylerin, toplumların ve sosyo-ekonomik toplulukların kriz veya afetin ani etkileri ile başa çıkabilmeleri mümkün olan davranma kapasitelerini yeniden kurabilmeleri” olarak tanımlanır. Böyle bir durumda toplum ve toplulukların yeni oluşan duruma uyum sağlamak üzere esnek ve oluşan zararlara karşı dirençli olmaları onların dayanıklılığını gösterir. Afet dayanıklılığı önlemler, koruma, tepki ve yenileme evrelerinden oluşur. Önlemlerin yeterince alınıp alınmadığı, yeterli koruma faaliyetlerinin yürütülüp yürütülmediği, afet anında acil yardımın hemen devreye gireceği şekilde tepki verilip verilemediği ve afet sonrası yeniden yapılanmanın hızlı bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği afet dayanıklılığının göstergeleridir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, bireylerin dayanıklılığı özellikle sosyal desteklerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Bireyler şu veya bu şekilde dayanıklı olmanın yollarını bulabilmektedirler. Afet dayanıklılığı açısından toplum ve toplulukların durumu ise, bu depremde geçer not alamamıştır. Önlemlerin alınması, koruma faaliyetleri ve hızlı tepki verebilme açısından yeterli dayanıklılık gösterdiğimiz pek söylenemez. Yenilenme çabaları ise yapılan yardımlar uygun şekilde değerlendirilirse ortaya konabilir. Bunu da zaman gösterecektir.

Afet dayanıklılığı toplumsaldır. Dünyadaki toplumların afet dayanıklılığı sıralamasında kişisel dayanıklılık konusunda ve dış sosyal destek konusunda iyi bir durumda olduğumuz söylenebilir. Ama afet dayanıklılığı üzerine atılması gereken adımlar olduğu açıktır. Afetle başa çıkabilmek için bireyin olduğu kadar toplumun da dayanıklılığını artırmak gerekir. Ancak toplumun dayanıklılığını artırmanın yolu “farkındalık” kazandırmak değildir. Afet farkındalığı gibi çalışmalar sonuçta ne yapacağını bilememenin bir sonucudur ve farkındalık çalışması planlayan ve uygulayanlara (uygulananlara değil) bir şey yapmış olma duygusu vermek dışında etkili olduğu söylenemez.